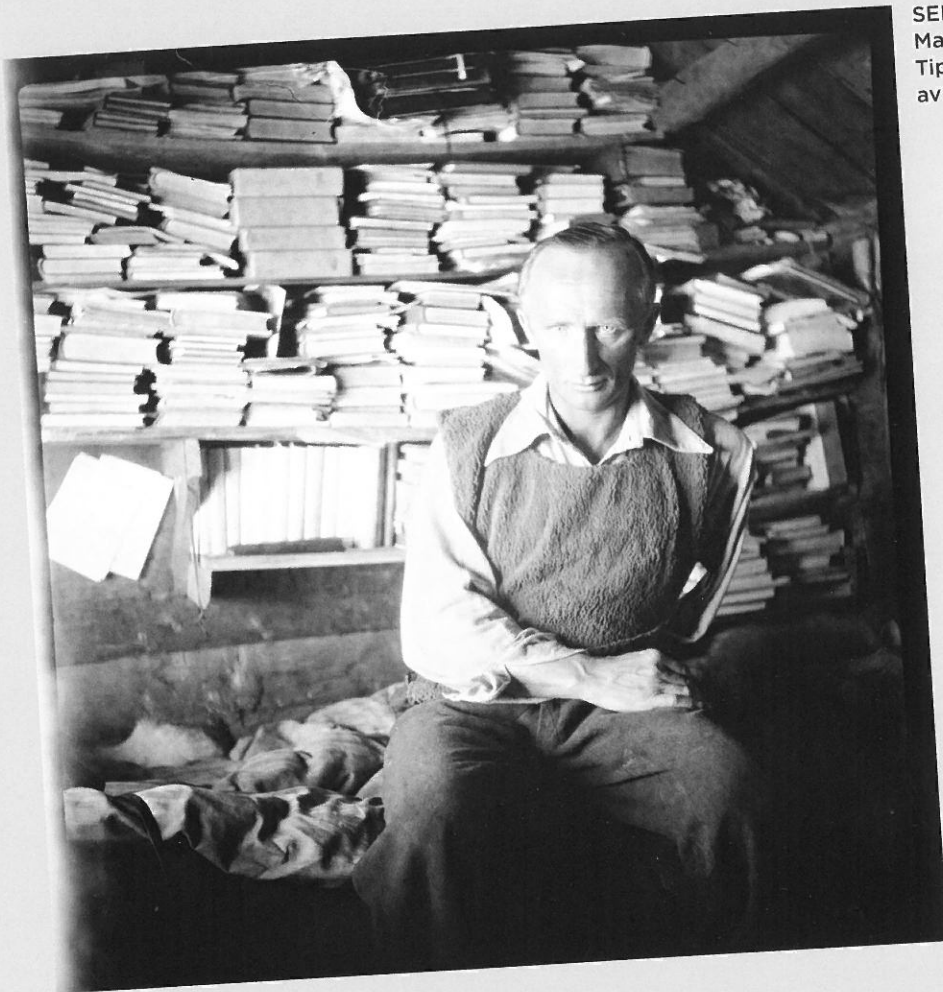

Kjøkkenet på Brantvoll i
Susendalen, 10. mars 1948.

Fra fotoarkivet etter Václav Marek

Svart-hvitt hverdag i Susendalen

SELVPORTRETT: Václav Marek i hytta si ved Tiplingan, rundt midten av 1940-tallet.

TEKST: KRISTIN AASBØ,
FORSKNINGSBIBLIOTEKAR, NASJONALBIBLIOTEKET

For omkring ti år siden fikk Nasjonalbiblioteket tilbud om å overta deler av fotoarkivet etter en for oss ukjent tsjeker ved navn Václav Marek. Han hadde levd 15 år i Hattfjelldal kommune, nærmere bestemt i Susendalen ved Børgefjell, og de fleste av fotografiene stammet fra dette området. Ved å undersøke nærmere, fant vi at Marek gjennom årene hadde publisert en rekke artikler i vitenskapelige tidsskrift i Tsjekkia knyttet til samiske levevilkår, skikker og myter. På norsk fant vi boka *Samene i Susendalen*, som Marek hadde skrevet på bakgrunn av sine notater fra tiden i Susendalen.

Med dette som bakteppe startet vi ordningen av materialet. Vi fikk overført noe over 2200 fotografiske opptak, i hovedsak fotografier tatt fra Susendal-området på 1930-tallet, men også noe fra Mareks gjensitt i Norge i 1979. Sammen med opptaks materialet fantes sju velfylte notatbøker, skrevet på tsjekkisk. I disse ser

vi at han hyppig har ført inn en type nummerering som vi gjenfinner risset inn på flere av negativene. Altså er notatbøkene også en slags protokoll til fotografiene, og selv uten å kunne tsjekkisk kan vi finne navn på en del av de avbildede. Iblant har Marek også ført inn informasjon om selve opptaket, som bruk av lukkertid og blender. Fotoarkivet er nå ordnet, emballert og digitalisert. Nasjonalbiblioteket samarbeider med Helgeland museum avd. Hattfjelldal for å få hjelp til identifisering av avbildede personer og steder.

HVEM VAR VÁCLAV MAREK?

Václav Marek ble født i 1908 og døde i 1994, og i løpet av sine 86 år på jorden må det kunne sies at han levde et eventyrlig liv med ulykker, reiser og utrolige hendelser. Marek ble tidlig foreldreløs og som attenåring mistet han venstre arm i en arbeidsulykke og det ble vanskelig å skaffe seg arbeid. Marek var en vitebegjærlig mann med særlig interesse for kulturhistorie, antropologi og etnografi, og han dro utenlands for å

Mor Magda Valli,
far Halvdan Valli,
og sønn Ellif med
familliens hund,
ca. 1940. Ellif er
i dag 86 år og
bor fremdeles i
Susendalen.

Haldis Herringbotn
Bråten og Edvard
Bråten, ca. 1942.

Reinskilling i Remmagjerdet, svensk side, 29. juli 1946. Johan Skum med lasso.

søke kunnskap og arbeid. Etter å ha reist gjennom mange europeiske land, kom han i 1933 over fjellene fra Sverige til Susendalen i Hattfjelldal kommune. Her ble han fascinert av det vakre landskapet og den sør-samiske kulturen og slo seg ned i dalen. Marek ble værende 15 år i bygda og lærte seg etter hvert både norsk og sør-samisk. Han virket som deltakende observatør blant både sør-samer og fastboende nordmenn og intervjuet representanter for begge folkegruppene. Han fotograferte og tok notater. Samtidig deltok han i arbeidslivet som gårdsarbeider, reingjeter, fangstmann og jeger. Under andre verdenskrig hjalp han flyktninger over til Sverige, ble tatt av Gestapo men ble frigitt på grunn av manglende bevis.

Marek ble en respektert mann i Susendalen, både blant samene og fastboende nordmenn. Men han forble en fremmed der han satt alene i hytta si ved foten Børgfjell, fordypet i vitenskapelige bøker om

samisk kultur, innlånt fra universitetsbibliotekene i Oslo, Uppsala, Stockholm og Helsinki. Da han møtte sin livs kjærlighet i 1946, en musiker i et tsjekkisk dameorkester på turné i Norge, vendte han etter hvert tilbake til hjemlandet og stiftet bo. Resten av livet bodde og arbeidet han i Praha, men han fulgte med på det som berørte samer og samiske rettigheter. Konflikten omkring oppdemningen av Alta-vassdraget på 1970-tallet opprørte ham sterkt og han begynte å arbeide med sine notater fra Susendalen. Hattfjelldalen kommune fikk oversatt og bearbeidet manuset hans, og i 1992 utkom Mareks bok *Samene i Susendalen*. Samme år ble han tildelt kommunes kulturpris for sitt viktige bidrag til stedets kulturhistorie.

MAREKS FOTOGRAFIER

Motivene i Mareks fotoarkiv avspeiler både hans virke som fotograf i Susendalen og hans spesielle interesse

- FAKTA:**
- Alle bildene er digitale kopier fra plastnegativer 6x6 cm.
 - Václav Marek's bok *Samene i Susendalen* er tilgjengelig i bokhyllano

KILDER: Arkivet etter Václav Marek, Nasjonalbiblioteket Ansgar Kleven, Hølgeland museum avd. Hattfjellidal Marek, Václav; *Samene i Susendalen*, Hattfjellidal kommune, 1992

intense og lett skeptiske blikk møter vårt gjennom tid og rom. Det er hverdagsmennesker som avbildes, oftest fotografert utendørs. De avbildede er sett av, og ser seg selv, av en fotograf «utenfra», med en annen bakgrunn. Kombinasjon av nysgjerrighet og avstand gjør disse portrettene friskere og sterkere enn mange samtidige studioportrett.

Marek's fotografier har gjennomgående god teknisk kvalitet, men en del har dessverre utviklet skader. Motivene er kulturhistorisk interessante hva angår kultur og leveste for både fastboende og sør-samer. Men det er de mange portrettene av folk i dalen som fremstår som særlig egenartede og vakre. De avbildede slår en som virkelige mennesker – deres direkte,

hendelser som dyp, bryllup og begravelse. Det for å fotografere alle generasjoner samt viktige ingen annen fotograf i dalen, så Marek ble ofte benyttet av samer og den norske bondebefolkninga. Det fantes i fotoarkivet finner vi også mange portretter, både benyttet i boka si om samene i Susendalen. Børgefell. Det er denne typen fotografier Marek selv landskapsfotografier fra skog- og fjellområdene ved og andre dagligdagse gjøremål, deres boplasser, samt og menn. Vi finner bilder fra sammens arbeid med rein for kulturen og hverdagslivet for sør-samiske kvinner

En fjellrype-hann i vinterdrakt, 6. april 1938.